

Doktoriväitekiri Korea šamanismist

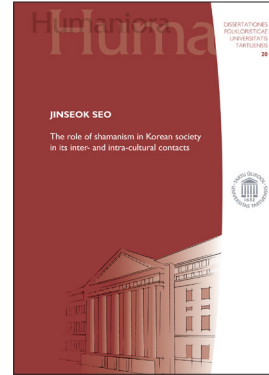
Jinseok Seo. *The role of shamanism in Korean society in its inter- and intra-cultural contacts*. Dissertationes folkloristicae Universitatis Tartuensis 20. Tartu: University of Tartu Press 2013. 201 lk.

6. juunil 2013. aastal kaitses Jinseok Seo Tartu Ülikoolis doktoriväitekirja *The role of shamanism in Korean society in its inter- and intra-cultural contacts*, juhendaja Ülo Valk, oponendid Mihály Hoppál, (Ungari Teaduste Akadeemia Etnoloogia Instituut) ja Aado Lintrop (Eesti Kirjandusmuuseum Eesti Rahvaluule Arhiiv). Doktoriväitekiri koosneb neljast eraldiseisvast artiklist, mis on ilmunud akadeemilistes ajakirjades Eestis, Lõuna-Koreas, Leedus ja Ungaris alates 2007. aastast, ja neile lisatud pikemast sissejuhatavast osast.

Šamanismi ja teiste traditsiooniliste usundite tugevad sidemed on Koreast loonud ainulaadse kuvandi, samas pole selge, kuidas pealetungiv lääne kultuur šamanismi kujundab. Väitekirjas sisalduvates artiklites käsitletud peamised teemad on kangelaslikkuse tunnusjooned ja naiskangelastest peategelased Korea mütoloogias (Korea šamanistliku pärandi kajastumine mütoloogias), vaimulike atribuutide sekulariseerimise protsess ja etnosümbolism, Korea šamanismi pärimuslik roll katalüsaatorina Korea kultuuri erinevate osade segunemisel väljastpoolt tulevate kultuurimõjudega ja Korea šamanismi uus potentsiaal tänapäeva kultuuritööstuses. Šamanismi vaadeldakse mitte pelgalt relikitse kultuuripärandina, vaid ka kui kaasaegset majanduslikku ressursi.

On selge, et esimese artikli kirjutamise ajal polnud dissertandil tulevast väitekirja tervikuna veel silme ees. Seepärast pole artiklis “Naiskangelased korea müütides” šamanismi teema võibolla nii esile tõstetud, kui võiks olla. Tegelikult puudutab ka teine artikkel, 2012. aastal ilmunud “The transition of sanctity into the secularity. The comparative analysis of function as the carrier of ethno-symbolism: Korean jangseung and the Lithuanian traditional wooden cross” väitekirja teemat vaid riivamisi, sest autor ei oletagi Korea tootemisammaste ja Leedu puuristide puhul muid seoseid, kui ainult mõnevõrra sarnasest poliitilisest olukorrast tingitud kasutuskontekst. Ülejäänud artiklid on väitekirja teemaga otseselt seotud ja asjakohased.

Sissejuhatava osa kokkuvõttes esitab dissertant oma seisukoha, mille järgi on Korea šamanism olemuselt kahetine – ühelt poolt üldine käitumiskoodeks ja kombestik ning teiselt poolt religioosne õpetus. Arvan, et mitmed selle töö probleemid tulenevad just šamanismi tõlgendamisest religioonina. Ma ei taha väita, et šamanismi ei või pidada religiooniks, kuid tahan rõhutada, et nii tehes tuleb mängumaa täpselt piirata, ehk siis analüüsile toetudes välja tuua just šamanismile omased religioonikomponendid. Kui seda ei tehta, on võimalik kogu antud kultuuri religioosset aspekti pidada kas šamanismiks või selle otsesteks mõjudeks, mis kahtlemata pole õige, kuna võimaldab näha šamanistlikku algupära ka neis fenomenides, mis tegelikult pole šamanismile ainuomased. Just see on juhtunud Jinseok Seo väitekirjas ja just sellise laialivalguse

vältimiseks on suurem osa teadlasi eelistanud vaadelda šamanismi pigem üleloomulise sfääriga suhtlemise tehnikate kogumina, millega võivad liituda eri usundite õpetused.

Terminoloogias. Mitmel pool on kasutatud sõna *vernacular* ilma laiendita. Minu teada on nii tavaks öelda vaid keele kohta, ehk siis *the Korean vernacular* peaks tähendama korea rahvakeelt või mingit muud keele vormi, mis vastandub kirjakeelele. Aga kui öeldakse: “In Korean vernacular the lyrical epic is very closely related with the descriptive or narrative minyo...” (lk 48), siis tundub jutt olevat millestki muust, kui rahvapärastest žanrinimedest vaid lingvistilisel tasandil. Parema arusaamise huvides oleks tulnud seal ja mujalgi täpsustada, kas mõeldakse vaid keelt või laiemalt kultuuri.

Töö sissejuhatavas osas tsiteerib Jinseok Seo mitmeid autoreid, kes väidavad, et Korea šamanismi ei ühenda Siberi omaga mitte miski. Siiski julgen selles kahelda, eriti ajaloolisi fakte silmas pidades. Nimelt olid Korea poolsaare kesk- ja põhjaosas paiknenud Goguryeo kuningriigil (üks kolmest Korea kuningriigist, 37 eKr – 668 pKr) tihedad liitlassuhted põhjapoolsete tunguusi päritolu mohe hõimudega, džurtšenite (*jurchen*) ja mandžude esivanematega. Suhted olid nii tihedad, et pärast seda, kui Tangi-Silla liit vallutas Goguryeo, rajasid selle väejuhid koos mohedega Balhae, Bohai (korea ja vene traditsioonis Parhe, 698–926) riigi. See oli päris suur korea ja mohe segaasustusega riik Korea poolsaare põhjaosas Mandžuuria ja Primorje aladel. Mohede sugulashõimud džurčenid vallutasid 1115. aastal Liao kuningriigi Põhja-Hiinas (mis osaliselt kattus Bohaiga), luues Jini dünastia, mille hävitasid mongolid 1234. aastal. Ka selles riigis võis elada hulgaliselt korealasi. Ent tunguusi sugu hõimude potentsiaal polnud sellega ammandatud – 1644. aastal vallutasid džurtšenid Pekingi ja rajasid viimase hiina dünastia – Qingi. Edaspidi nimetasid nad ennast mandžudeks, aga oma šamanismi töid kaasa ning seda praktiseeriti hiina keisrikojas kuni dünastia lõpuni. Seepärast ei suuda ma uskuda, et tunguusi hõimude šamanism korealasi kuidagi ei mõjutanud.

Ekstaasist ja transist. Autor kasutab oma šamanismi teoreetilise käsitlusena peamiselt Mircea Eliade tööd (originaal 1951, esimene ingliskeelne tõlge 1964), mis keskendus šamanismi käsitlemisel õpitud ja kontrollitud ekstaasitehnika esiletoomisele. Omas ajas oli töö teedrajav, kuid järgnenud 62 aasta jooksul on nii mõnedki Eliade seisukohad aktuaalsuse kaotanud. J. Seo tsiteerib küll Anna-Leena Siikalat, kelle ühes äratoodud tsitaadis esineb isegi teadvuse muutunud seisundi mõiste, kuid sellele ei pöörata mingit tähelepanu. Arvan, et teadvuse muutunud seisund (*altered state of consciousness*) sobib korea šamanismi ja šamanismi kohta paremini, kui transs ja ekstaas, sest see võimaldab võrrelda šamaani teadvuse seisundeid muude teadvuse seisunditega (näiteks kasvõi suulise eepika suurvormide esitajate omaga). Eliade kõrval esitatakse teiste korea uurijate seisukohti, mis osalt vaidlustavad seestumuse ja ekstaasi sobivuse korea šamanismi kirjeldamiseks sobilike mõistetena. Autori enda arvamus jääb siin, nagu mujalgi sissejuhatavas osas, üsna varjatuks. Ta esitab vaid oma välitööde vaatluse, kus seestumus (ja sellega kaasnev ekstaatiline seisund) oleks pidanud tabama ka (või eriti) rituaali tellijat (lk 18). Samas väidab dissertant neljandas publikatsioonis (rõhutused on A. L. poolt): “The delivery of messages from god, called *gongsu* in Korean, is another aspect of encounters with the gods. *Gongsu* refers to messages delivered by shamans **in a state of trance** during rituals. The messages can concern the welfare of the family or consist of a prophecy relating to a living person that deceased ancestors want to deliver

to their descendants; they are thus ultimately considered to be the words of the gods. To receive *gongsu* is one of the most important reasons to hold a shamanic ritual. Even though the formality of a ritual may be reduced, the *gongsu* cannot be omitted.” Selle lõigu kohaselt on transiseisundis vastu võetav sõnum šamaanirituaali kõige olulisem osa. Milleks siis sissejuhatuses kõik need transi esinemist kahtluse alla seadvad tsitaadid?

Töö mõningaseks puuduseks võib lugeda liiga vähe põhjendatud väiteid ühe või teise usundilise fenomeni šamanistliku päritolu kohta. Kuigi ma olen veendunud, et Koreas laialt levinud šamanism on mõjutanud inimeste hoiakuid ja religioosset käitumist isegi kristlikus kontekstis, ei leia ma sellele väitekirjast piisavalt kinnitust. Eksortsism, prohvetlus ja seestumus pole šamanismile ainuomased nähtused. Eksortsismi on läbi aegade praktiseerinud katoliku kirik, samuti on selle ajaloos palju prohvetlikke ennustusi, nägemusi jne. Kristlusega, eriti aga protestantlike vabakogudustega seotud rahvausus eksisteerivad need nähtused ka piirkondades, kus šamanismi ei tunta. Neli-pühilastest ei maksa siin rääkidagi, nende taotluslikud massilised vaimu pealetulekud, keeltes rääkimine jne on üldtuntud. Ka tuletan meelde kasvõi Elu Sõna koosolekuid viimase ärkamisaja Eestis, kus inimesed üksteise järel transsi langesid ja Ingerimaal 20. sajandi algul levinud levinud “hüppajate” (*hyppyseuralaiset*) liikumist. Selleks, et väita sedalaadi nähtuste otsest seost šamanismiga, on vaja väga põhjalikku ja detailidesse ulatuvat analüüsi.

Väitekirjale oleks kasuks tulnud mitmete käsitletud nähtuste vaatlemine mitte ainult korea kultuurikontekstis või võrrelduna Euroopaga, vaid laiemalt Euraasia kultuuride taustal. Samas ei saa seda piiratud mahu ja võimaluste tõttu ka ette heita.

Aado Lintrop